

NYTT KARTLEGGINGSVERKTØY FOR FLERSPRÅKLIGHET, STAMMING OG LØPSK TALE: EN VEIVISER FOR VURDERING

Astrid-Tine Bjørvik er logoped MNLL og seniorrådgiver i Statped, avdeling språk/tale, divisjon for ungdomstrinn, videregående opplæring og voksenopplæring. Fordypningsområder er stamming, løpsk tale og flerspråklighet. Hun er ESS-sertifisert (European Stuttering Specialist).

E-post: astrid-tine.bjorvik@statped.no
Foto: Privat

Lilian Haugereid er lingvist, logoped MNLL og seniorrådgiver i Statped ved avdeling for språk og tale, divisjon barnetrinn. Hun har spisskompetanse på stamming og løpsk tale, og har også erfaring med flerspråklige barn med språkforstyrrelser. Hun er ESS-sertifisert (European Stuttering Specialist).

E-post: lilian.haugereid@statped.no
Foto: Privat

Å samle informasjon om enspråklige med stamming og løpsk tale er mulig med eksisterende kartleggingsverktøy. Derimot finnes det ingen verktøy når personen er flerspråklig. Vi startet derfor et prosjekt for å utvikle et verktøy som viser vei i vurdering av stamming og løpsk tale hos flerspråklige personer. Artikkelen presenterer verktøyet og forklarer bestanddelene i det. Prosjektmedlemmene er logoped MNLL Hege Anita Holte ved Trondheim voksenopplæringscenter og artikkelforfatterne.

Innledning

Flerspråklige personer kan ha forskjellige typer taleflytbrudd som ikke nødvendigvis skyldes stamming eller løpsk tale. Studier viser også at antall brudd kan være høyere hos flerspråklige enn hos enspråklige (Eggers et al., 2020; Rojas & Irani, 2020). Videre, i denne gruppen kan det være utfordrende å skille mellom de ulike formene for taleflytbrudd, ettersom det kan dreie seg om flerspråklig utvikling, stamming, løpsk tale eller andre faktorer. Forskning på temaet er begrenset, men noen studier viser en overidentifisering av stamming (Choo & Smith, 2020; Byrd, 2018; Byrd et al., 2015). Det er også variabelt hvorvidt logopeder evner å vurdere stamming på et språk de ikke selv snakker (bl.a. Boerma & Blom, 2017; Byrd et al., 2015; Einarsdottir & Ingham, 2009). Ved hver henvisning må vi, som en viktig del av vurderingen, innhente informasjon om personens egen opplevelse av og reaksjon på taleflytbruddene. Dette verktøyet er ment som hjelp i denne vurderingen.

Det nye kartleggingsverktøyet består av flere deler som er beskrevet nærmere i denne artikkelen. En viktig del av selve kartleggingskjemaet, er «Sjekklisten for logopeder», som muliggjør en vurdering før gjennomføring av «Intervjudelen» med personen. Elementene i både sjekklisten og intervjudelen er utdypet i denne artikkelen. Intervjudelen er det skjemaet som logopeden skal bruke i samtale med klienten. Som bakgrunn for innholdet i kartleggingskjemaet, har vi inkludert en teoretisk omtaler temaene i sjekklisten og intervjudelen. I tillegg har vi med supplerende informasjon og

ressurser. Alle delene er tilgjengelige på www.statped.no under: «Kartlegging av stamming og løpsk tale hos flerspråklige». For en visuell oversikt over hele prosjektet, se figur 1, og for en oversikt over selve kartleggingskjemaet, se figur 2. Formålet med prosjektet var å utarbeide et verktøy som kunne bidra til:

- en første differensialkartlegging av taleflytbrudd hos flerspråklige personer
- en målrettet videre oppfølging og helhetlig ivaretagelse av den det gjelder.

Kartleggingskjemaet og bakgrunn for spørsmålene

Kartleggingsverktøyet er omfattende. Som vi har presisert i veiledningen for bruken av selve kartleggingskjemaet, er det ikke alt i sjekklisten og intervjudelen som nødvendigvis må besvares. Her må logopeden bruke klinisk skjønn ut fra hva som er relevant. Grunnen til at vi har valgt å inkludere de ulike temaene, er den komplekse naturen ved flerspråklighet, stamming og løpsk tale. Vi mener det kan være nyttig å samle disse komponentene i ett og samme verktøy, selv om man bare benytter noen av delene.

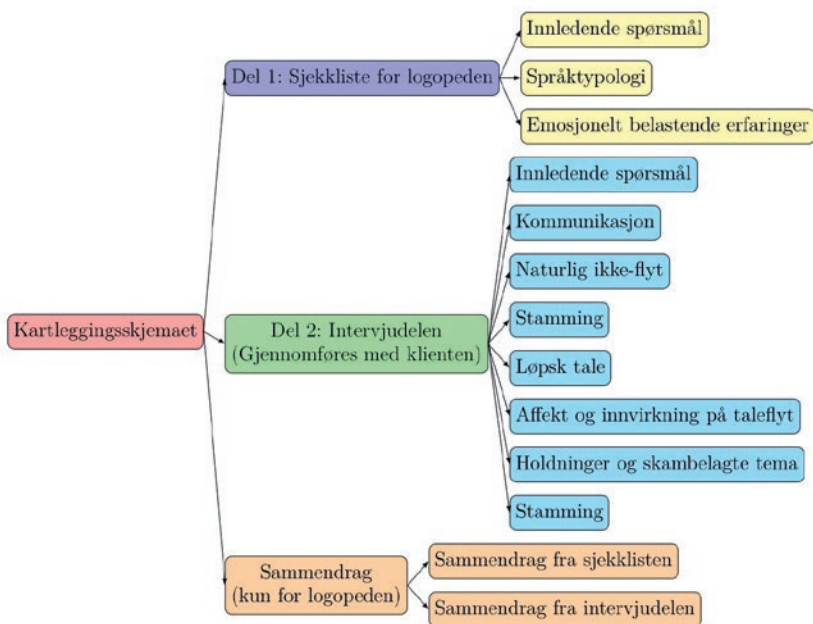
Alle spørsmålene vi stiller er vurdert ut fra funn i faglitteraturen og kliniske erfaringer. Spørsmålsdelen og teoretiden er derfor nært knyttet sammen, noe vi vil forklare i de følgende punktene.

Sjekklisten for logopeden

Sameksisterende vansker: Informasjon om mulige sameksisterende vansker besvares i del 1 i skjemaet: «Sjekkliste for logopeden før gjennom-

FIGUR 1. Tankekart 1 – Hele prosjektet

FIGUR 2. Tankekart 2 – Kartleggingskjemaet

føring av intervjudelen». Her stiller vi spørsmålet: «Foreligger det allerede kjente andre vansker og/eller hypoteser om vansker?» I både studier og klinisk erfaring møter logopeder sameksisterende vansker hos personer med stamming og løpsk tale. Vi har tatt med spørsmålet med tanke på videre kartlegging og tilpasninger som kan bli nødvendige i oppfølgingen av den enkelte. I teoridelen har vi kort omtalt utviklingsmessige språkforstyrrelser, autismespekterforstyrrelser, ADHD og Tourettes syndrom. Vi har begrenset oss til disse fire selv om stamming og løpsk tale like gjerne kan forekomme sammen med andre vansker, noe som bør undersøkes.

Ervervet stamming og skjult stamming: Vi har inkludert spørsmål om ervervet stamming (psykogen og nevrogen) og skjult stamming som rutinemessige forhold som bør vurderes.

Bedre ferdigheter på ett av språkene personen bruker: Ferdighetsnivået på et språk kan ha innvirkning på taleflytbruddene. Det kan se ut til at det oppstår flere taleflytbrudd på språket man behersker minst (Chaudary et al., 2021; Choo & Smith, 2020), selv om dette kan variere fra person til person. Innblikk i dette er nyttig i vurderingen, da færre taleflytbrudd på ett språk ikke nødvendigvis betyr at stamming ikke er til stede. Det er derfor viktig å vurdere taleflyten på alle språk personen behersker.

Organiske forhold og pust: En person som, eksempelvis, har kommet fra et krigsområde, kan ha fått en skade som berører taleapparatet. Det er en erfaring vi har fra klinisk praksis. Vi jobber ikke nødvendigvis generelt med pusten i møte med stamming, men den er nødvendig for å produsere tale. Dermed blir den en komponent i arbeid rettet mot selve talen, eller de fysiske trekkene ved stamming, hvis det er aktuelt. I tillegg vet vi at stamming kan føre til høykostal pust, og pust kan da være en relevant del av arbeidet (Sønsterud et al., 2020).

Språktypologi – norsk og morsmålet: Vi har inkludert språktypologi under sjekklisten for logopeder for å gjøre logopeder oppmerksomme på at lingvistiske trekk ved klientens morsmål kan være viktige i vurderingen av taleflytbrudd. For eksempel kan reduplisering, en språklig prosess der stavelser eller lyder gjentas, være en morfofonemisk markør i enkelte språk, og forveksles med stamming (Van Borsel et al., 2001). I tillegg kan setningslengde (Yaruss, 1999), setningskompleksitet (Logan & LaSalle, 1999) og morfologisk kompleksitet i verb, som for eksempel i persisk (Karimi & Nilipour, 2011), forsterke stamming. Derfor bør logopeder som utreder personer som snakker et språk de ikke behersker, ta hensyn til morsmålstrukturen i sine vurderinger.

Emosjonelt belastende erfaringer: Spørsmål om emosjonelt belastende erfaringer ble inkludert i kartleggings skjemaet fordi stress, traumer og psykisk belastning kan påvirke minne, læreforutsetninger og språkutvikling (Kaplan et al., 2016; Kim

et al., 2015). Dette kan innebære vansker med å finne ord og taleflytbrudd, uten at det nødvendigvis er stamming. Spørsmålet kan også gi innblikk i muligheten for ervervet psykogen stamming.

Intervjudelen

Vi har innledet intervjudelen med spørsmål om den henviste personen sine styrker. Kartleggingen omhandler i stor grad forhold som kan være vanskelige, men som samtidig kun berører en del av personen. Tanken bak de innledende spørsmålene er å gi rom for å vise og sette ord på andre sider og noe som er positivt ladet.

Kommunikasjon: Vi stiller spørsmål som kan gi logopeden informasjon om hvordan personen selv vurderer sine kommunikasjonsvevner, samt hvordan andre opplever personen. Spørsmålene omhandler tydelighet i talen og talehastighet på norsk og de andre språkene personen snakker. Dette gir innsikt i personens evne til å kommunisere klart og i passende tempo. Videre vil det hjelpe logopeden med å forstå hvor bevisst personen selv er på sin tale og hvilke refleksjoner de har knyttet til dette.

Naturlig ikke-flyt, stamming og løpsk tale: Spørsmålene om naturlig ikke-flyt, stamming og løpsk tale, gir rom for å vurdere forekomsten på flere språk. Foruten spørsmål om former for naturlig ikke-flyt, stamming og løpsk tale, har vi inkludert spørsmål om hva stamming og løpsk tale heter på førstespråket og eventuelle andre språk som vedkommende snakker. Skjemaet spør også om vedkommende kjenner til noen i familien som stammer eller har løpsk tale. Disse spørsmålene er ment å gi mulighet for innblikk i hvorvidt betegnelser som brukes på andre språk er negativt ladede, og hvilke erfaringer vedkommende har med stamming og løpsk tale i sine nære relasjoner.

Affekt: Affektive faktorer, som det å forstå sammenhengen mellom språkpreferanser og følelsesmessige aspekter, kan ha innvirkninger på taleflyten (Byrd, 2017). I dette kartleggings-skjemaet stiller vi spørsmål for å avdekke hvilket språk personen føler seg mest komfortabel med, samt hvilke språk de bruker for å uttrykke følelser. Det er også viktig å forstå om personen opplever engstelse knyttet til å snakke ett eller flere språk, og om denne engstelsen er relatert til frykten for taleflytbrudd.

Holdninger og skambelagte tema knyttet til stamming og løpsk tale: Både med tanke på den henviste personen og nærpå personer, vil det være nyttig å få innblikk i deres syn på stamming og løpsk tale. Synet deres vil kunne ha både positiv og negativ innvirkning på hvordan de håndterer stamming og løpsk tale. Det vil også kunne ha innvirkning på forventninger til hjelpen som de blir tilbudt. Negative holdninger til personer med stamming kan typisk skyldes myter og stereotypier om dem som nervøse og usikre. Personer med løpsk tale kan bli vurdert som

overflatiske og som dårlige lyttere (Van Zaalen & Reichel, 2015). Man kan tenke at personer med stamming og løpsk tale har begrensede forutsetninger for utdanning og yrkesvalg (Dew & Gabel 2024; Boyle, 2023 og St. Louis et al., 2011) årsaksforklaringer hos personen selv, hos nære familiemedlemmer og ellers i miljøet, kan avvike fra gjeldende forskning. Ved stamming især, kan man tenke at det er en form for straff, at det skyldes kiling eller et virus (Rout et al., 2014; Przepiorka et al., 2013). I denne delen har vi for eksempel stilt spørsmålet: «Hvilken oppfatning har du (barnet) eller foresatte om hvilken hjelp en person med taleflytvansker bør få tilbud om?»

Stamming, løpsk tale og mulige sosiale følger: Spørsmålene i denne delen, er en forlengelse av spørsmålsdelen om holdninger og skambelagte tema, omtalt i forrige avsnitt. De har til hensikt å få belyst stereotypier og selvstigmatisering (bl.a. Boyle et al., 2023) som følge av andres negative vurderinger. Spørsmålene søker å gi innblikk i hvorvidt personen opplever begrensninger for sosial og yrkesmessig deltakelse, som kan forekomme som følge av tidligere negative erfaringer og nedvurdering av seg selv. Et eksempel på et spørsmål er: «Tenker du (barnet) og/eller foresatte at stamming eller løpsk tale kan føre til begrensninger for å delta i samfunnet?»

Supplerende informasjon og ressurser

Til gjennomføringen av kartleggingen og den videre oppfølgingen, er skjemaet i seg selv og bakgrunnsteorien ikke nødvendigvis tilstrekkelig. Vi har derfor samlet og tilgjengeliggjort noe supplerende informasjon og ressurser som vi tenker er nærliggende at kan være nyttige.

Bruk av tolk: Vi ser for oss at tolk i flere tilfeller blir nødvendig i kartleggingen. Vi har derfor tatt med noe informasjon om bruk av tolk og vist til relevante nettsider for ytterligere informasjon og veiledning.

Begrepsbruk: Vi har inkludert forklaringer på noen utvalgte begreper som forekommer i kartleggingsverktøyet.

Kartleggingsverktøy for flerspråklighet, stamming og løpsk tale: En liste med forslag til kartleggingsverktøy for flerspråklighet og for stamming og løpsk tale, er inkludert med tanke på supplerende og mer spisset kartlegging i den videre oppfølgingen.

Tilbakemeldingsskjemaer for logopeder og tolker: Fordi dette kartleggingsverktøyet foreløpig er en pilotversjon, ønsker og er vi avhengige av tilbakemeldinger på både innholdet og bruken av det. For å oppnå formålene våre, nevnt i innledningen, er perspektivet til både logopeden som gjennomfører kartleggingen og tolken viktige.

Tilbakemeldingsskjemaet for logopeder inneholder spørsmål om nytten av kartleggingsskjemaet (dvs. sjekklisten og intervjudelen), tidsbruk, brukervennlighet, utfordringer og forslag til endringer. Tilbakemeldingsskjemaet for tolker inneholder spørsmål om språklige og kulturrelaterte utfordringer i skjemaet og hvorvidt det burde inkluderes et eget informasjonsskriv for tolker.

Begreper for stamming og løpsk tale på flere språk: Vi har laget en liste over begreper for stamming og løpsk tale på forskjellige språk. Den er basert på det vi har kunnet finne av oversettelser. Listen er langt fra komplett og særskilt mangelfull for skjult stamming og løpsk tale.

Oversikt over former for taleflytbrudd: Kartleggingsskjemaet inneholder spørsmål om naturlig ikke-flyt, løpsk tale og stammingsens både primær- og sekundæratferd. Dette som en første innhenting i sorteringsprosessen. Vi har inkludert en egen oversikt, men som ikke er uttømmende, over kategorier av selve taleflytbruddene. Innholdet er hentet fra Bloodstein et al. (2021) og Ward (2018 og 2019). Vi vet samtidig at beskrivelser av talen til en person, med eller uten stamming, kommer til kort, og nettopp Bloodstein et al. (2021) påpeker dette. Vi vet ikke alltid hva brudd i talen kan skyldes. I bakgrunnsteorien for skjemaet presiserer vi at vi trenger kvalitative beskrivelser av taleflytbruddene, noe forskning tilsier er mer pålitelig enn vurdering av type og antall (Byrd et al., 2020). I kartleggings-skjemaet vil spørsmål om sekundæratferd og ubehag gi innsikt i de kvalitative sidene.

Pilotering, status og veien videre

Dette er en første pilotversjon av kartleggingsverktøyet. Idéen har utgangspunkt i mangelfulle opplysninger ved henvisninger av flerspråklige personer for stamming. Det som i en første vurdering liknet stamming, kunne vise seg å være relatert til språklige ferdigheter, løpsk tale eller andre forhold som påvirket talen. Arbeidet med prosjektet har bestått av utstrakte litteratursøk, gjennomgang av eksisterende kartleggingsverktøy og kliniske erfaringer. Videre har vi drøftet prosjektet med flere fagpersoner både internt på arbeidsplassen og eksternt utenfor arbeidsplassen. Flere fagpersoner har også lest utkastversjoner, gitt innspill og forslag til endringer og lest korrektur. Når dette er sagt, er intensjonen med pilotversjonen å samle praktiske erfaringer for videre å kunne tilpasse kartleggingsverktøyet. Ønsket er at det skal være et nyttig sorteringsverktøy for logopeder og at det tjener personene som er henvist.

Som et ledd i piloteringsarbeidet, har vi invitert masterstudenter til å basere sitt masterprosjekt på utprøvinger av kartleggingsverktøyet. Så langt har en student brukt sine

erfaringer med kartlegging av en flerspråklig person, og med bruk av tolk, til sin masteroppgave. Oppgaven gir innblikk i erfaringer fra perspektivet til logopeden, klienten og tolken.

En redigering av skjemaet vil bli gjort når vi får samlet ytterligere erfaringer og tilbakemeldinger. Planen er da å lage en instruksjonsvideo for bruk av kartleggingsskjemaet.

Litteratur

- Bloodstein, O., Ratner, N. B., & Brundage, S. B. (2021). *A handbook on stuttering*. Seventh Edition. Plural Publishing.
- Boyle, M. P., Cheyne, M. R., & Rosen, A. L. (2023). Self-stigma of stuttering: Implications for communicative participation and mental health. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 66(9), 3328-3345.
- Byrd, C. T. (2018, September). Assessing Bilingual Children: Are Their Disfluencies Indicative of Stuttering or the By-product of Navigating Two Languages? In *Seminars in speech and language* (Vol. 39, No. 04, pp. 324-332). Thieme Medical Publishers.
- Byrd, C.T. (2017). *Bilingualism and Stuttering: Blurred Lines: Typical versus Clinical Speech Disfluency*. 11th Oxford Dysfluency Conference 2017. Hentet fra *Bilingualism and Stuttering: Typical versus Clinical Speech Disfluency – The Stuttering Foundation*.
- Byrd, Watson, Bedore & Mullis (2015): Identification of stuttering in bilingual Spanish-English-speaking children. *Contemporary Issues in Communication Science and Disorders*, Vol. 42.
- Byrd, C., Werle, D., Coalson, G. A., & Eggers, K. (2020). Use of monolingual English guidelines to assess stuttering in bilingual speakers: a systematic review. *Journal of Monolingual and Bilingual Speech*, 2(1), 1-23.
- Boerma, T., & Blom, E. (2017). Assessment of bilingual children: What if testing both languages is not possible? *Journal of Communication Disorders*, 66, 65-76.
- Chaudhary, C., Maruthy, S., Guddattu, V., & Krishnan, G. (2021). A systematic review on the role of language-related factors in the manifestation of stuttering in bilinguals. *Journal of Fluency Disorders*, 68, 105829.
- Choo, A. L., & Smith, S. A. (2020). Bilingual children who stutter: Convergence, gaps and directions for research. *Journal of Fluency Disorders*, 63, 105741.
- Dew, C. W., & Gabel, R. M. (2024). How perceived communication skills needed for careers influences vocational stereotyping of people who stutter. *Journal of Fluency Disorders*, 80, 106039.
- Eggers, K., Van Eerdenbrugh, S., & Byrd, C. T. (2020). Speech disfluencies in bilingual Yiddish-Dutch speaking children. *Clinical Linguistics & Phonetics*, 34(6), 576-592.
- Einarsdottir, J., & Ingham, R. J. (2009). Does language influence the accuracy of judgments of stuttering in children? *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 52, 766-779.
- Kaplan, I., Stolk, Y., Valibhoy, M., Tucker, A., & Baker, J. (2016). Cognitive assessment of refugee children: Effects of trauma and new language acquisition. *Transcultural psychiatry*, 53(1), 81-109.
- Karimi, H., & Nilipour, R. (2011). Characteristics of developmental stuttering in Iran. In P. Howell, & J. Van Borsel, (Eds.). *Multilingual aspects of fluency disorders* (pp. 192-213). Bristol, UK: Multilingual Matters.
- Kim, E. J., Pellman, B., & Kim, J. J. (2015). Stress effects on the hippocampus: a critical review. *Learning & memory*, 22(9), 411-416.
- Logan, K. J., & LaSalle, L. R. (1999). Grammatical characteristics of children's conversational utterances that contain disfluency clusters. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 42(1), 80-91.
- Louis, K. O., Filatova, Y., Coskun, M., Topbas, S., Ozdemir, S., & Georgieva, D. (2011). Public attitudes toward cluttering and stuttering in four countries. *Psychology of stereotypes*, 81-113.
- Przepiorka, A. M., Blachnio, A., St Louis, K. O., & Wozniak, T. (2013). Public attitudes toward stuttering in Poland. *International journal of language & communication disorders*, 48(6), 703-714.
- Rojas, R., & Irani, F. (2020). Classifying Disfluencies in Preschool-and School-Age Spanish-English Bilinguals Who Do Not Stutter: An Exploratory Study. *Perspectives of the ASHA Special Interest Groups*, 5(1), 119-130.
- Rout, N., Kumar, S., & Kumar, N. (2014). A Survey on conceptions of stuttering. *Rehabilitation Process and Outcome*, 3, RPO-S12755.
- Sønsterud, H., Halvorsen, M. S., Feragen, K. B., Kirmess, M., & Ward, D. (2020). What works for whom? Multidimensional individualized stuttering therapy (MIST). *Journal of Communication Disorders*, 88, 106052.
- Van Borsel, J., Maes, E., and Foulon, S. (2001). Stuttering and bilingualism: A review. *Journal of Fluency Disorders* 26: 179-205.
- Van Zaalen, Y., & Reichel, I. (2015). *Cluttering. Current views on its nature, diagnosis and treatment*. Bloomington: iUniverse.
- Ward, D. (2019). COCAF-4. Checklist of Cluttering & Associated Features.
- Ward, D. (2018). *Stuttering and cluttering: frameworks for understanding and treatment*. Second Edition. Routledge.
- Yaruss, J.S. (1999) Utterance length, syntactic complexity, and childhood stuttering. *Journal of Speech, Language, & Hearing Research* 42, 329-344